

צורות הקטנה והחלשה בעברית

ישנם בעברית שמות שמשמעותם **הקטנה**, למשל: דגלון (דגל קטן) או **החלשה**, למשל: אֶדְמָדָם (פחות אדום; אדום בהיר) או חָמִים (פחות חם; חם במקצת). לשמות אלה צורות מיוחדות. ניתן למיין את השמות שמשמעותם הקטנה והחלשה לשתי דרכי תצורה:

א. $erle + pen$

קטליל / קטליל (שמות עצם)

שְׁבָרִיר [ש-ב-ר], סְמָלִיל¹, זְמָרִיר² / חֻלְקִיק

קטלטל / קטלטל (שמות תואר או שמות עצם)

שְׂמִנְמִן [ש-מ-נ], מְתַקְתֵּק, חִמְצָמֶץ, חֶרְפָּרִי, יֶרְקָרֵק, כְּחֻלְחֵל, צְהַבְהַב, שְׁחַרְחַר, אֶדְמָדָם, אֶפְרָפֶר, עֶגְלָגֵל, זְקִנְקוֹן, שְׁפִמְפֵּם, כְּלָבְלָב, קֶטְנֶטֶן / קֶטְנֶטֶן, פְּתִלְתֵּל / פְּתִלְתֵּל

קטיל (שמות תואר הנגזרים מצורות בגזרת הכפולים)

קָרִיר [מ-ר-ר], חָמִים, קָרִיר, דָּלִיל, דָּקִיק, קָלִיל, רְכִיף³

קטלול (שמות תואר או שמות עצם)

קִמְצוּץ [ק-מ-צ], פֶּעֲטוּט, זְעָרוֹר

¹ (מן המילה סָמֵל) – החלופה העברית למילה לוגו² (מן המילה זָמַר) – החלופה העברית למילה גינגל

³ השמות דָּקִיק, קָלִיל, רְכִיף כשרים גם בפתח ובדגש: דָּקִיק, קָלִיל, רְכִיף

ב. $hiss + zokn$ סופי

בסיס + אית למשל: כְּפִית (כָּף + אֵית), מְלוֹנֵית, קְלָנוּעֵית, קְרָנֵית, רְשָׁתֵית

בסיס + און למשל: תְּנֹרוֹן (תְּנֹר + און), מְגָבוֹן (מְגָבָת + און), אֶזְקוֹן, יְצוֹרוֹן (מיקרואורגניזם)

בסיס + אנת למשל: בְּבִנְת (בְּבָה + אנת), יִלְדָּנֵת, בְּרוֹזָנֵת, חֲבִילָנֵת

הערות:

א. לא תמיד ניתן לקבוע משקלים ברורים לשמות שמשמעותם החלשה או הקטנה. ניתן לומר כי דרך תצורת שמות אלה היא **הכפלת העיצור האחרון או ההברה האחרונה של המילה**, למשל: גופיף (מן גוף), עורקיק (מן עורק), עלעל (מן עלה), יפהפה או יפהפה (מן יפה), דגיג (מן דג), חתלתול (מן חתול), חזרזיר (מן חזיר), גחלילית (מן גחלת) ועוד.

ב. ישנם שמות בהקטנה כפולה: (שם בתצורת הקטנה+ צורן סופי של הקטנה), למשל: נקבובית, גחלילית, דגיגון, פילפילון, טפטפנת ועוד.

ג. לצורות אלה יש לעיתים משמעויות אחרות: **האברה**, למשל: חֻלְקֵק (חלק מאוד), חִמְצָמֶץ (מי שמיטיב להתחמק; מי שבוחר במודע להעביר מסר לא ברור); **חיסה**, למשל: חִמְצָמֶץ; **ליליל**, למשל: פְּקִידוֹן, יהודון, אָלִיל; **ליליל אצות מיוחדת**, למשל: פֶּעֲלוּל, עֶרְמוּמִי, סְחָרִיר (ספיון)

כתב, ערך והגייה: אריאל חסון, תיכון הגימנסיה הריאלית, ראשון לציון

שאלה מתוך בחינת הבגרות בעברית (70%), מועד קיץ 2016:

א. לפניך קטע מן המחזה לילדים "עוץ לי גוץ לי" שכתב אברהם שלונסקי (כפי שהופיע באתר האקדמיה ללשון העברית). בקטע הודגשו מילים.

נִדְמֵן לִי בִיתוֹן קֶטְנֵטֵן כְּנָגֵד
עֵינִי, זַעֲטוּט כָּזָה, פְּעֵטוּט
כָּזָה, בֵּית – בְּזִית! מְנָגֵד לוֹ
מְדוּרְנֵת דּוֹלְקֵת, וּמְסָבִיב
לְמְדוּרְנֵת מְכַרְפֵּר לוֹ אֵיזָה
בְּרִנְשׁוֹן, וְהוּא עֶלְבָּלוֹב כָּזָה,
זַעֲרוֹר כָּזָה... אֶכֶן בְּרִנְשׁוֹן
קֶטְנֵטֵן, אִישׁוֹן-פְּזִיזוֹן כָּזָה,
מְצַחִיקוֹן כָּזָה...

- (1) ציין את המשמעות המשותפת לכל המילים המודגשות. _____
- (2) מיין בטבלה שלפניך את המילים המודגשות לפי שתי דרכי תצורה, וציין בראש כל עמודה את דרך התצורה של המילים שבה.

ב. לפניך שני משפטים, ובכל אחד מהם מסומנת בקו המילה **סביבתי**.

I. החברה להגנת הטבע מפעילה תכנית לחינוך **סביבתי** שמטרתה לחזק את ערכי השמירה על הטבע והסביבה בקרב הדור הצעיר.

II. **בסביבתי** הקרובה רבים מדברים על חשיבות המזון הבריא.

ציין את סוג הצורך הסופי במילה "סביבתי" בכל אחד מן המשפטים (צורך גזירה או צורך נטייה) ואת משמעותו.

משפט I: סוג הצורך _____ משמעותו _____

משפט II: סוג הצורך _____ משמעותו _____